

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Черговий випуск збірника «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» підготовлений Інститутом біографічних досліджень у нелегку годину протистояння широкомасштабній російській агресії, боротьби нашого народу за свободу й незалежність Батьківщини. Проблематика, пов'язана з новими завданнями вітчизняної біографіки в часи війни, а згодом — післявоєнної відбудови України, значення біографічних знань для духовного, патріотичного згуртування українців, утвердження в їхніх серцях віри в перемогу закономірно були в центрі уваги авторів.

Не меншу увагу приділено в статтях і матеріалах збірника розкриттю багатств духовного світу українців, гуманістичних, демократичних цінностей Українського Світу, заснованого на світоглядних засадах європейської цивілізації. Драматичні події війни висунули на чільне місце дослідження особистості, завдання глибокого проникнення у внутрішній світ людини, її переживання, протистояння викликам долі.

Відкриває збірник рубрика «Біографічні дослідження в умовах війни». В. І. Попик — д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України — у статті «Виклики буремної доби і нові обрії української біографіки» акцентує на зміні місця, ролі й завдань біографіки в сучасних драматичних реаліях. На переконання автора, дослідницька й публікаційна та інформаційно-комунікативна праця біографістів має зосередитися навколо обговорення принципових проблем, що стосуються її світоглядних, теоретико-методологічних засад. В умовах війни першорядним завданням біографів є зосередження зусиль на утвердженні в суспільній свідомості переконаності в правоті української справи, непереможності нашого народу. Потрібно не лише протидіяти пропагандистсько-ідеологічному тискові агресорів, а й подолати недостатню обізнаність громадян України з її історичним минулим та знаковими — на національному, регіональному, місцевому, локальному рівнях — іменами наших співвітчизників. Серед аспектів, які заслуговують на першорядну увагу, — «деколонізація» і «дерусифікація», спричинена війською нагальністю їх негайного розв'язання. В. І. Попик наголошує на необхідності історичної та культурологічної обгрунтованості, виваженості пропозицій і рішень щодо переіменувань, очищення українського простору від імперських символів.

Канд. іст. наук Н. І. Любовець досліджує інформаційно-комунікативний потенціал спогадів про російсько-українську війну 2014–2022 рр., порушує питання про нагальність вивчення антропологічних вимірів війни на макро- та мікроісторичних рівнях. Це потребує мікроаналізу текстів, насамперед спогадів, які є першою цілком закономірною рефлексією особи на травматичні події. Дослідниця наголошує: важливо не лише збирати мемуарні тексти про сучасну війну, а й вивчати їх комунікативний та інформаційний потенціал, теми, форми репрезентації та імплемувати їх у суспільний та науковий простір.

Чільне місце в збірнику належить осмисленню теоретико-методологічних проблем біографічних досліджень, нових явищ, зокрема пов'язаних із викликами доби, коли на перший план усе більше виступає візуалізована інформація. Л. І. Буряк, д-р іст. наук, проф., зробила спробу реконструкції на основі колекції світлин, відзнятих у містах та містечках Західної України в 1934 р. американською мандрівницею і фотографкою Луїзою Арнер Бойд, її особистості та комунікативної моделі творчості, феномена авторської візуальної антропології. Перепрочитуючи ці світлини, авторка статті прагне зрозуміти їх зафіксовані й приховані контексти. На її думку, репрезентацію біографічного світу Л. А. Бойд можна розглядати передусім як рефлексію на її фотографічну візуалізацію української дійсності.

Д-р філол. наук, проф. М. Шаповал досліджує фекшен-біографію і як зразок цього жанру розглядає п'єсу відомого британського письменника Пітера Шеффера «Амадей», що більше співвідноситься з міфами про Моцарта і текстами інших авторів, ніж з історичними фактами. Дослідниця показує автора як майстра драматургічного наративу, що зміг передати оповідь через дію, вдаючись до фігури персонажа-наратора, допоміжних умовних персонажів, до введення додаткового хронотопу та майстерно вибудованого сюжету, у якому значну роль відіграють символічні образи й традиційні мотиви. Д-р іст. наук С. Г. Іваницька та канд. іст. наук Т. П. Демченко перепрочитують крізь оптику поколінневих і часових комунікацій прозовий доробок напівзабутого діаспорного журналіста й письменника Анатолія Калиновського (Анатолія Галана), спадщина якого, на їхню думку, є цінним джерелом для глибшого розуміння багатьох явищ і процесів, що відбувалися в СРСР і сформували «тип» радянської людини, базові риси якого істотно позначилися на світогляді, поведінці, культурі мільйонів громадян сучасної України. Канд. пед. наук Л. В. Литвинюк розглядає біографію як комунікативний феномен та вивчає трансформацію методів дослідження і укладання (авто)біографії внаслідок розвитку цифрових комунікацій. Як наголошує науковиця, сучасні соціально-політичні феномени цифрової людини та цифрового громадянина дають підстави говорити про біографію як спектр комунікацій і, зокрема, про біографію як цифрову комунікацію.

У статтях, розміщених у рубриці «Просопографічні студії», автори досліджують джерела, що стосуються діяльності відомих і менш відомих осіб. Канд. іст. наук М. В. Будзар розглядає документи різних типологічних груп із фамільного архіву Галаганів, щоб реконструювати обставини родинного життя українського дворянства на початку ХІХ ст. Це насамперед листи, у яких співіснують кілька оповідних ліній, що через окремі тексти утворюють досить цілісний наратив. Важливим складником родинного епістолярію Галаганів 1807–1809 рр. є оповіді, що стосуються повсякденного життя мешканців маєтку в Сокиринцях. Д-р іст. наук О. Є. Музичко здійснює просопографічну реконструк-

цію статусу почесного членства в одеському науковому середовищі. За підрахунками науковця, у XIX — на початку XX ст. одеська наукова корпорація вшанувала і долучила до себе шляхом надання почесного статусу 94 видатних істориків. Важливим матеріалом для історії науки є відгуки про кандидата на почесний статус, що дають змогу простежити наукові зв'язки, рефлексії, історіографію, доповнити біографії діячів. У статті канд. іст. наук І. В. Савченко на матеріалі кадрової документації 1920-х рр. фондів КП(б)У Державного архіву Запорізької обл. проаналізовано соціальне походження, етнічну приналежність, освітній рівень та сімейний стан жінок, простежено основні віхи їхнього особистого життя до та під час воєнно-революційних подій 1914–1921 рр., що дає можливість висвітлити жіночий досвід у Першій світовій війні та Українській революції.

У рубриці «Біографічна грушевськіана» д-р іст. наук І. Б. Гирич та канд. філол. наук Н. Б. Тихолоз уперше публікують листи доньки Івана Франка Анни Ключко до історика, літературознавця Володимира Дорошенка з архіву вченого (УВАН, США). На основі цього епістолярію документально підтверджуються факти взаємної творчої продуктивної співпраці та полеміки Івана Франка і Михайла Грушевського, долаються шаблонні уявлення про те, що між істориком та літератором були постійні суперечки й незгоди. Автори статті вимірюють стосунки двох великих українців парадигмою — «дружба-ворожнеча», вважаючи: між ними була здорова креативна конкуренція, що рухає науковим прогресом, сприяє творчому розвитку.

Збірник продовжує рубрику, орієнтовану на вивчення нових біографічних сюжетів у житті Лесі Українки, переконливо підтверджуючи тим самим сталий науковий інтерес до цієї теми, а також її невичерпність у сприйнятті та інтерпретації вітчизняних гуманітаріїв. Досліджуючи контексти біографічного світу Лесі Українки, д-р філол. наук С. М. Романов окреслює можливості реконструкції наукової біографії національного класика. Оскільки письмо доби модернізму стає гранично суб'єктивним, автобіографічним, тому, переконаний автор статті, є всі підстави довіряти художньому текстові як документальному джерелу. Під цим оглядом С. М. Романов перечитує листування Лесі Українки, літературознавчі праці письменниці, у яких заявлено її творче кредо, деякі поетичні та драматичні тексти. Важливими є й питання любовного, сексуального, сімейного життя Лариси Косач, замовчування яких не просто збіднюють її життєпис, а й призводять до нерозуміння творчих імпульсів. Належно представити півторастолітню присутність геніальної особистості у світовому інформаційному полі, на думку автора статті, може загальнонаціональний проект персональної енциклопедії «Леся Українка». М. В. Моклиця підходить до біографії письменниці, застосовуючи праці З. Фрейда, і прагне з'ясувати причини небажання оприлюднювати нею автобіографічний матеріал.

Зокрема, у листах поетеса демонструвала ставлення до зовнішнього боку свого життя, вважаючи, що основне відбувається у внутрішньому світі митця. Дослідниця переконана: авторам наукових життєписів варто зважати на відмінність між зовнішньою біографією (події, вчинки, факти життя, засвідчені сучасниками або документами) і внутрішньою біографією (особливості особистісного становлення, творчого процесу і рефлексій у стосунках із навколишнім світом, які передують вчинкам або корегують їх).

Рубрика «Джерела біографічних досліджень» містить студії, автори яких, залучаючи широке коло документальних матеріалів, висвітлюють незнані сторінки життя й творчості відомих українців. У статті д-ра філол. наук Г. А. Александрової проаналізовано спогади про літературознавця, уродженця України М. І. Стороженка, у яких поряд із біографічними аспектами відтворені національно-культурні складники ідентичності діяча, що засвідчували характерні для українців світоглядні цінності та ідеали, увиразнювали його інакшість у культурному імперському просторі, із якого, зважаючи на історичні обставини, його ім'я потрібно повернути до національного канону достойників. Канд. філол. наук О. І. Шалак аналізує віднайдені джерела до реконструкції наукової біографії мовознавця, етнолога, фольклориста, видавця Каленика Шейковського: листи, клопотання, екзаменаційні протоколи, спогади, паспорти фольклорних зразків, що засвідчують дати і місяця фіксації фольклору, коло спілкування, а також маловідомі дослідження самого науковця. Зі статті авторки К. Шейковський постає вченим, що непохитний в обстоюванні окремішності української мови, у протистоянні імперській системі, яка переслідувала його до кінця життя. У статті канд. іст. наук О. І. Боня досліджено стеження за Остапом Вишнем у 1920-х роках органами ДПУ, причиною якого була діяльність письменника в державних структурах УНР. Дослідник використав справу-формуляр Остапа Вишні, інформаційні зведення Секретного відділу ДПУ УСРР за 1927–1929 рр., матеріали архівно-кримінальної справи письменника — документи, які стали основою для цькування, а потім і арешту та засудження сатирика в 1930-х роках.

Статті і матеріали, уміщені в збірнику, засвідчують, що, незважаючи на тяжкі випробування війни, українська біографіка, яка є важливим спрямуванням вітчизняної гуманітарної науки і культури, а також біографістика як наукова дисципліна, покликана теоретично осмислювати її поступ, перебувають на піднесенні. Війна не примусила відкласти напрацьоване у попередні роки українськими дослідниками-біографістами «до кращих часів», а навпаки — актуалізувала ці здобутки, спонукала до подальшої праці в ім'я піднесення української духовності, утвердження стійкості і згуртованості нашого суспільства.